

VYTIS VALATKA

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

VIDURINYSIS TERMINAS SCHOLASTINĖJE MOKSLO TEORIJOJE: SAVARANKIŠKA MEDIJA?

Middle Term in Scholastic Theory of Science: Independent Media?

SUMMARY

This article presents the conception of the circular course of scientific cognition in scholastic philosophy of science. The author of the article concentrates on middle terms of *aposteriori* and *a priori* demonstrations participating in above mentioned circle. While doing that he asks if those middle terms are independent cognitive *media* as the demonstrations themselves are. The analysis concludes that, lacking independent contents and being inseparable from their demonstrations, middle terms do not possess status of independent cognitive *media*. Actually, they are just elements, or *submedia*, of demonstrations as independent *media* communicating certain cognition to those demonstrations and enabling them.

SANTRAUKA

Straipsnyje aptariama ciklinė mokslinio pažinimo eigos samprata scholastinėje mokslo filosofijoje. Analizuojami šiame cikle veikiančių apriorinio ir aposteriorinio įrodymų viduriniai terminai. Keliamas klausimas, ar šie terminai yra lygiai tokios pat savarankiškos kognityvinės medijos kaip ir patys įrodymai? Prieinama prie išvados, kad stokodami savarankiško turinio ir neatskiriami nuo pačių įrodymų, viduriniai terminai neturi savarankiškų kognityvinių medijų statuso. Jie yra įrodymų kaip medijų elementai, arba submedijos, perduodančios tiems įrodymams tam tikrą žinojimą ir tuo pačiu juos įgalinančios.

ĮVADAS

Šis straipsnis tęsia kognityvinių medijų paiešką scholastinėje pažinimo teorijoje. Kognityvinė medija čia suprantama kaip mokslinio pažinimo instrumentas, pasiekiantis, fiksuojantis, išlaikantis ir perteikiantis įvairaus pobūdžio moks-

RAKTAŽODŽIAI: ciklinė mokslinio pažinimo eiga, įrodymas, vidurinysis terminas, kognityvinė medija, submedija.
KEY WORDS: circular course of scientific cognition, demonstration, middle term, cognitive media, submedia.

linį pažinimą (*scientia*). Ankstesniuose ciklo straipsniuose šių eilučių autorius identifikavo 2 tokias kognityvines medijas – įrodymą ir apibrėžimą. Pirmasis pasiekia, išsaugo ir perteikia mokslinį kokios nors daiktinės prigimties (pvz., žmogaus) savybinio požymio (*proprium*), taip pat ir tos prigimties esmės atskirų elementų (šiuo atveju gyvūniškumo ir mąstymo) pažinimą¹. O apibrėžimas – kognityvinė medija, pasiekianti, išsauganti ir perduodanti pačios daikto esmės kaip integralios visumos (šiuo atveju žmogaus kaip mąstančio gyvūno) pažinimą². Iš šių 2 savarankiškų kognityvinių medijų apibrėžimui buvo priskiriamas kilnesnės ir tobulesnės (*nobilior et perfectior*) kognityvinės medijos statusas³.

TERMINUS MEDIUS IR ĮRODOMASIS SILOGIZMAS

Prieš nustatant viduriniojo termino kaip medijos statusą, trumpai aptarkime šio termino vietą scholastiniame moksliniame pažinime. *Terminus medius* čia buvo suprantamas kaip pamatinis silogizmo elementas. Silogizmas savo ruožtu laikytas intelekto trečiojo veiksmo – samprotavimo, arba diskurso, – tobuliausia rūšimi. Pats samprotavimas aiškintas kaip vieno teiginio išvedimas iš kitų teiginių – prielaidų. Štai Ortizo tvirtinimu, „bet kuriame diskurse privalo būti 3 dalykai: a) tai, iš ko išvedama kas nors kita, ir kas vadinama antecedentu; b) tai, kas išvedama iš kito, ir vadinama konsekventu; c) pats išvedimas (*illatio*)..., kuris yra tam tikras intelekto sprendimas (*judicium*), kuriuo intelektas nusprendžia konsekventą sekant iš antecedento.“⁴

Silogizmas savo ruožtu suprastas kaip diskursas, kuriame išvada kyla iš

Scholastinėje mokslinio pažinimo teorijoje figūruoja dar vienas elementas, galintis kelti pagundą jam priskirti kognityvinės medijos statusą. Tai vidurinysis terminas. Ir pagunda gali kilti būtent dėl jo lotyniškojo pavadinimo – *medium*, arba *terminus medius*. Šio straipsnio tikslas – kaip tik ir išsiaiškinti, ar vidurinysis terminas yra savarankiška kognityvinė medija, ar tai veikia kitos savarankiškos medijos submedija, arba elementas, įgalinantis tos medijos veikimą, ir galiausiai būtent į ją suvedamas. Ieškant atsakymo į iškeltus klausimus, bus remiamasi europinį pripažinimą įgijusio Vilniaus universiteto profesoriaus Martyno Smigleckio (1564–1618) ir jo amžininko Jokūbo Ortizo (1564–1625) mokslo teorija.

dviejų prielaidų (premisų) dėl tam tikro terminų tarpusavio išsidėstymo, t. y. dėl kraštinių terminų jungties su viduriniu terminu⁵. Kraštiniai terminai (*termini extremi*) – tai išvados predikatas, vadinamas didžiuoju terminu, ir jos subjektas – mažasis terminas. Šiuos terminus turinčios premisos savo ruožtu vadinamos didžiąja ir mažąja. Vidurinysis terminas pasikartoja abiejose premisose. Silogizme jis atlieka lemiamą jungiamąją funkciją. Jis silogizmo prielaidose sujungtas su kraštiniais terminais, ir būtent dėl šios jungties kraštiniai terminai išvadoje sujungiami tarpusavyje. Štai silogizme „Kiekvienas augalas yra substancija. Kiekvienas papartis yra augalas. Vadinasi, kiekvienas papartis yra substancija“ būtent dėl viduriniojo termino „augalas“ substancialumas priskiriamas paparčiui. Mat šio silogizmo premisose substancijos

subjektas – augalas – tuo pačiu yra ir paparčio prigimties predikatas. Taigi vidurinysis terminas „augalas“ prielaidose sujungtas su kraštiniais terminais „partis“ ir „substancija“, dėl ko išvadoje pastarieji sujungiami vienas su kitu.

Tačiau ne bet kurio silogizmo vidurinysis terminas gali turėti kognityvinės medijos statusą. Toks statusas galbūt būdingas tik įrodomajam silogizmui, arba įrodymui (*sylogismus demonstrativus, sive demonstratio*). Įrodymas laikytas vie-

ninteliu silogizmu, suteikiančiu žmogaus intelektui aiškų, tikrą, būtiną ir užbaigtą, t. y. mokslinį, kokios nors prigimties pažinimą. Taigi iš visų silogizmo rūšių vieninteliam įrodymui tebuvo suteiktas kognityvinės medijos statusas. Pagal mokslinį pažinimą konstruotas ir pats įrodymo apibrėžimas. Teigta, kad įrodymas – tai silogizmas, kuris susideda iš būtinų, visuomet teisingų teiginių ir kurio prielaidos privalo būti netarpiškos ir neįrodomos⁶.

SCHOLASTINĖ MOKSLINIO PAŽINIMO EIGOS SAMPRATA

Kad geriau pasiruoštumėme atsakyti į klausimą apie viduriniojo termino kaip savarankiškos medijos arba submedijos statusą, panagrinėkime, kaip scholastinė mokslo teorija suprato pačią mokslinio pažinimo eigą. Identifikavę viduriniojo termino vaidmenį šioje eigoje, tiksliai nustatysime ir šio termino vietą kognityvinių medijų hierarchijoje.

Scholastinė mokslo teorija skyrė tris žmogiškojo mąstymo veiksmus: sąvokinį supratimą (*apprehensio*); teiginį, arba sprendinį (*propositio sive iudicium*), ir samprotavimą, arba diskursą (*ratiotinatio sive discursus*). Pirmasis buvo aiškinamas kaip kokio nors esinio sąvokos sudarymas. Antrasis interpretuotas kaip dviejų sąvokų sujungimas (*compositio*), tam tikrą predikatą susiejant su atitinkamu subjektu. Tuo tarpu trečioji intelekto operacija – tai tam tikras išvedimo veiksmas (*illatio*), kuriuo iš vieno ar kelių teiginių, vadinamų prielaidomis, gaunamas naujas teiginys – išvada.

Scholastinė mokslo teorija tvirtino, kad žmogiškasis intelektinis pažinimas

prasideda juslinio suvokimo turinio perdirstimu. Kitaip sakant, remdamasis išorinių⁷ ir vidinių jutimų⁸ pateikta medžiaga, aktyvusis intelektas (*intellectus agens*) abstrahavimo būdu suformuoja intelektinę kokios nors prigimties (pvz., žmogaus) speciją⁹. Tuo pat metu aktyvusis intelektas paakina pasyvųjį intelektą (*intellectus possibilis*), kuris dėl minėtosios specijos suvokia ja reprezentuojamą prigimtį bei sukuria bendrąją šios prigimties sąvoką. Toks intelektinis paprastas tiriamosios prigimties suvokimas ir yra pirmasis intelekto veiksmas. Tad nuo jo kaip tik ir prasideda mokslinio pažinimo ciklas.

Kita vertus, šis paprastas prigimties suvokimas yra neaiški ir neapibrėžta tos prigimties išvalga. Ji dar nėra visiškai atsieta nuo juslinės patirties, nepasižyminčios tobulumu ir išbaigtumu. Dėl šio netobulumo paprastame intelektiniame prigimties supratime (taip pat ir šio supratimo pagrindu sukuriamoje sąvokoje) esminiai tos prigimties predikatai nėra atskiriami vienas nuo kito ir nuo savybinių požymių. Todėl intelektas, siekda-

mas aiškaus tos prigimties suvokimo, nukreipia žvilgsnį į juslinę atmintį, kurioje saugomi jusliniai šios prigimties individų (pvz., atskirų kadaise pažintų žmonių) vaizdiniai. Ir būtent remdamasis šiais jusliniais vaizdiniais intelektas induktyviai pažįsta jusliniam suvokimui labiausiai žinomą savybinį tiriamos prigimties požymį (žmogiškosios prigimties atveju – galėjimo juoktis savybę), iš kurio vėliau bus išvedamas ir esminis šios prigimties predikatas. Kitaip sakant, taikant indukciją atliekamas antrasis intelekto veiksmas – teiginys. Tai induktyvus teiginys, kuriame prigimčiai priskiriamas minėtasis savybinis požymis. Šis teiginys tampa mažąja aposteriorinio įrodymo premisa. Tada intelektas analizės (*resolutio*) būdu iš minėto savybinio požymio išveda vienintelę galimą adekvačią to požymio priežastį (mūsų atveju – mąstymo savybę), kuri yra ne kas kita, kaip vienas iš dviejų esminių tiriamos prigimties predikatų (šiuo atveju – rūšinis skiriamasis požymis „būti mąstančia būtybe“). Pasak Ortizo, ši „analizė yra sielos judėjimas (*motus animi*) nuo žinomos pasekmės prie paslėptos priežasties (*causa occulta*), kada, remdamiesi pačia mums žinomos pasekmės prigimtimi, atrandame prigimtį priežasties, iš kurios ta pasekmė gali kilti“¹⁰. Šios analizės pagrindu savo ruožtu sudaroma didžioji aposteriorinio įrodymo prielaida (vėlgį antrasis mąstymo veiksmas!), kurioje minėtas esminis prigimties požymis priskiriamas jo sąlygojamam savybiniam požymiui.

Tada iš minėtųjų didžiosios ir mažosios premisų (mūsų atveju – iš teiginių „Kiekviena juoktis galinti būtybė yra mąstanti būtybė“ ir „Kiekvienas žmogus yra juoktis galinti būtybė“) sudaromas

aposteriorinis įrodymas. Tai jau trečiasis mąstymo veiksmas. Jame, remiantis savybinio požymiu (šiuo atveju – jukumu) kaip viduriniu juo įrodymo terminu, prigimčiai priskiriamas vienas iš dviejų jos esminių požymių (šiuo atveju – rūšinis skiriamasis mąstymo požymis – gauname išvadą „Kiekvienas žmogus yra mąstanti būtybė“). Po to lygiai taip, tai yra per aposteriorinį įrodymą, susidedantį iš analizės ir indukcijos būdu gautų didžiosios ir mažosios premisų, prigimčiai priskiriamas ir antrasis jos esminis predikatas (aptariamam atveju – gyvūno giminė, gauname išvadą „Kiekvienas žmogus yra gyvūnas“). Abu šiuos aposterioriniuose įrodymuose išvestus esminius prigimties predikatus intelektas susieja į apibrėžimą, kuris yra ne kas kita, kaip šios prigimties esmę aiškiai ir apibrėžtai reprezentuojanti sąvoka (mūsų atveju – „Žmogus kaip mąstantis gyvūnas“). Ši definityvi sąvoka savo ruožtu sąlygoja aiškų ir tikrą paprastą intelektinį tiriamosios prigimties suvokimą savųjų esminių predikatų pagrindu. Taigi vėl sugrįžtama prie intelekto pirmojo veiksmo, kuris, tiesa, kitaip nei jo pirmtakas, yra aiškus, tikslus ir išbaigtas.

Bet intelektas neužsilaiko ties šiuo aiškiu paprastu daikto esmę reprezentuojančiu suvokimu. Vėl einama prie mąstymo antrojo veiksmo. Tiksliau kalbant, remdamasis aiškiu ir tikslu prigimties esmės suvokimu, intelektas tai prigimčiai predikuoja kokį nors esminį jos požymį. Aptariamam atveju toks požymis galėtų būti mąstymo savybė, tokiu atveju gauname teiginį „Kiekvienas žmogus yra mąstanti būtybė“. Šis teiginys, aposterioriniame įrodyme turėjęs išvados statusą, dabar jau tampa apriorinio įrodymo

mažąją prielaidą. Tada sudaromas dar vienas teiginys – didžioji apriorinio įrodymo prielaida. Ji minėtam esminiam tiriamos prigimties požymiui (mąstymui) priskiria jo būtiną pasekmę. Ši pasekmė – tai jau aposterioriniame įrodyme iš indukcijos perimtas savybinis tos prigimties požymis (aptariamam atveju – galėjimas juoktis, tokiu atveju gauname prielaidą „Kiekviena mąstanti būtybė yra galinti juoktis būtybė“)¹¹ arba koks nors kitas iš esminio predikato (mąstymo) kylantis savybinis požymis (pvz., galėjimas verkti, tokiu atveju galėtume gauti teiginį „Kiekviena mąstanti būtybė yra galinti verkti būtybė“ etc.).

Galiausiai grįžtama prie intelekto trečiojo veiksmo. Tiksliau kalbant, iš minėtųjų didžiosios ir mažosios premisų intelektas sudaro apriorinį įrodymą, kuris tiriamai prigimčiai (žmogui) kaip tik ir priskiria minėtą savybinį požymį (galėjimą juoktis arba galėjimą verkti), remdamasis jo egzistencijos toje prigimtyje priežastimi – minėtu esminiu predikatu (mąstymu) kaip viduriniu įrodymo terminu¹². Tad pereidamas nuo aposteriorinio įrodymo per apibrėžimą į apriorinį įrodymą, intelektas nuo netobulo indukcinio kokio nors savybinio požymio žinojimo pereina prie tokio to paties arba kito tiriamosios prigimties savybi-

nio požymio pažinimo, kuris pasiekiamas remiantis pačios šio požymio egzistencijos toje prigimtyje priežastimi, ir būtent dėl to turi užbaigto mokslinio pažinimo statusą.

Tad scholastinei mokslo teorijai būdinga ciklinė mokslinio pažinimo eigos samprata. Scholastų manymu, šiame pažinime nuo pirmojo intelekto veiksmo (tai yra neaiškaus ir neapibrėžto paprasto tiriamos prigimties suvokimo bei šio suvokimo pagrindu sudaromos sąvokos) per antrąjį veiksmą (tai yra analizės ir indukcijos būdu gaunamas aposteriorinio įrodymo prielaidas) pereinama prie trečiojo veiksmo – aposteriorinio įrodymo. Tada, remiantis šiuo įrodymu, grįžtama prie pirmojo veiksmo – tiriamos prigimties apibrėžimo kaip aiškiai ir akivaizdžiai jos esmę reprezentuojančios sąvokos bei tos sąvokos sąlygojamo aiškaus ir tikro paprasto minėtos prigimties suvokimo. Galiausiai nuo šio pirmojo intelekto veiksmo per antrąjį veiksmą (didžiąją apriorinio įrodymo prielaidą, gaunamą per didžiosios aposteriorinio įrodymo prielaidos konversiją ar kokiu nors kitu būdu, bei mažąją apriorinio įrodymo prielaidą tapusią aposteriorinio įrodymo išvada) vėl pereinama prie trečiojo intelekto veiksmo – apriorinio įrodymo.

VIDURINYSIS TERMINAS KAIP SUBMEDIJA MOKSLINIO PAŽINIMO EIGOJE

Taigi scholastinė mokslo teorija teigė ciklinę žmogiškojo pažinimo eigą. Būtinai išsiaiškinti viduriniojo termino vietą, vaidmenį ir statusą šiame cikle.

Vidurinį terminą atrandame jau paties ciklo pradžioje. Svarbu pažymėti,

kad čia jam nebūdingas savarankiškos kognityvinės medijos statusas. Vidurinis terminas čia pirmiausia yra tam tikra savarankiško turinio neturinti kognityvinė intermedija. Ji tiesiog perima kokios nors daiktinės prigimties (pvz.,

žmogaus) savybinio požymio (pvz., jukumo) pažinimą iš jusline patirtimi paremtos indukcijos medijos ir perduoda šį pažinimą aposterioriniam įrodymui. Kartu šis vidurinis terminas yra ir aposteriorinio įrodymo elementas. Jis įgalina minėtą įrodymą, t. y. leidžia jam pasiekti prigimties esminio požymio (šiuo atveju – žmogaus rūšinio skirtumo – mąstymo savybės) mokslinį pažinimą. Šiuo aspektu vidurinis terminas yra aposteriorinio įrodymo medijos submedija, neatskiriama nuo šio įrodymo, ir todėl neturinti savarankiškos kognityvinės medijos statuso. Kadangi bet kurios prigimties esmę sudaro du predikatai (giminė ir rūšinis skirtumas), o jiems pažinti reikalingi du atskiri dviem skirtingais savybiniais požymiais besiremiantys aposterioriniai įrodymai, šioje mokslinio pažinimo ciklo pakopoje veikia dviejų aposteriorinių įrodymų viduriniai terminai. Ir veikia jie tiek kaip intermedijos – tarpininkai tarp indukcijos ir įrodymų, tiek kaip pačių įrodymų elementai ir įgalintojai – submedijos. Nei intermedija, nei submedija nelaikytinos savarankiškais medijomis.

Antrą kartą vidurinis terminas pasirodo mokslinio pažinimo ciklo pabaigoje. Čia jis taip pat išlaiko kognityvinės intermedijos ir submedijos statusą. Pirmiausia jis yra savarankiško turinio neturinti intermedija, iš apibrėžimo medijos perimanti kokio nors esminio prigimties predikato (pvz., žmogui būdingo mąstymo) mokslinį pažinimą ir perduodanti jį apriorinio įrodymo medijai. Kartu šis vidurinis terminas yra ir apriorinio įrodymo elementas. Jis įgalina minėtą įrodymą, nes leidžia jam pasiekti prigimties savybinio požymio (šiuo atve-

ju – jukumo) mokslinį pažinimą. Būtent jau nebe iš juslinės patirties induktyviai išvestą neaiškų ir neapibrėžtą žinojimą, bet, atvirkščiai, visiškai tikslų, aiškų ir apibrėžtą to savybinio požymio pažinimą per vienintelę adekvačią jo priežastį (šiuo atveju – esminį mąstymo predikatą)¹³. Šiuo aspektu vidurinis terminas yra apriorinio įrodymo medijos submedija, neatskiriama nuo šio įrodymo, ir todėl neturi savarankiškos kognityvinės medijos statuso.

Vidurinis terminas kaip apriorinio įrodymo intermedija ir submedija perima, išlaiko ir minėtajam įrodymui perduoda daiktinės prigimties esminio predikato mokslinį pažinimą. Daikto esmės kaip jo esminių požymių visumos mokslinį žinojimą pasiekia, išlaiko bei perduoda savarankiškos kognityvinės medijos statusą turintis apibrėžimas. Tad iškyla klausimas: gal minėtas vidurinis terminas yra ne tik apriorinio įrodymo, bet ir apibrėžimo submedija? Vis dėlto atsakymas į šį klausimą yra neigiamas. Apibrėžimą įgalina ne vidurinis apriorinio įrodymo terminas (jis pats prigimties esminio predikato pažinimą perima iš apibrėžimo), bet prigimties esminius požymius pateikiantys aposterioriniai įrodymai. Tad esminį prigimties predikatą medijuojantis vidurinis terminas tėra tik apriorinio įrodymo intermedija ir submedija.

Kita vertus, aposteriorinio įrodymo vidurinis terminas – tai intermedija ir submedija, perimanti, išlaikanti ir perduodanti šiam įrodymui kokio nors savybinio požymio mokslinį pažinimą. Savybinio požymio pažinimą pasiekia, išlaiko ir perduoda taip pat ir savarankiškos medijos statusą turintis apriorinis įrodymas. Tad gal minėtas vidurinis ter-

minas yra ne tik aposteriorinį, bet ir apriorinį įrodymą įgalinanti inter-medija ir submedija? Ir šiuo atveju į klausimą privalome atsakyti neigiamai. Mat apriorinį įrodymą įgalina visai kitas vidurinis terminas, perimantis, išlaikantis ir perduodantis ne savybinio, o esminio predikato pažinimą. Kita vertus, apriorinis įrodymas pasiekia ir medijuoja mokslinį savybinio požymio pažinimą, t. y. tikslų

to požymio pažinimą per jo adekvačią priežastį. Tuo tarpu vidurinis aposteriorinio įrodymo terminas medijuoja dar ne mokslinį, o iš juslinės patirties ir atminties induktyviai perimtą ir adekvačios priežasties dar nepažįstantį savybinio požymio pažinimą. Todėl savybinį predikatą medijuojantis vidurinis terminas yra tik aposteriorinio įrodymo intermedija ir submedija.

IŠVADOS

Scholastinė mokslo teorija skelbė ciklinę mokslinio pažinimo eigą. Pasak scholastų, šis pažinimas prasideda pirmuoju intelekto veiksmu – nuo juslinės patirties dar neišvalytu neaiškiu ir nepapildytu paprastu kokios nors daiktinės prigimties suvokimu ir jo pagrindu sudaromos sąvokos. Tada per antrąjį veiksmą (indukcijos ir analizės būdu gaunamus teiginius) pereinama prie intelekto trečiojo veiksmo – daikto esminius predikatus atskleidžiančių aposteriorinių įrodymų. Remiantis šių įrodymų išvadomis, vėl grįžtama prie pirmojo intelekto veiksmo – tiriamos prigimties apibrėžimo kaip aiškiai ir akivaizdžiai jos esmę reprezentuojančios sąvokos bei tos sąvokos sąlygojamo aiškaus ir tikro paprasto tos prigimties suvokimo. Galiausiai nuo šio pirmojo intelekto veiksmo per antrąjį veiksmą (teiginius) vėl grįžtama prie trečiojo veiksmo – apriorinio įrodymo, pasiekiančio mokslinį kokio nors savy-

binio tiriamos prigimties požymio pažinimą.

Vidurinį terminą atrandame šio mokslinio pažinimo ciklo pradžioje (aposterioriniuose įrodymuose) ir pabaigoje (aprioriniame įrodyme). Tai terminas, kuris pasikartoja abiejose įrodymo prielaidose ir kurio nelieka jo išvadoje. Apriorinis ir aposteriorinis įrodymai – tai savarankiškos kognityvinės medijos. O jų viduriniai terminai, neturintys savarankiško turinio ir neatskiriami nuo pačių įrodymų, negali būti laikomi savarankiškomis kognityvinėmis medijomis. Tai įrodymų kaip medijų elementai, arba submedijos, perduodančios įrodymams tam tikrą žinojimą ir tuo pačiu juos įgalinančios. Savybinio požymio pažinimą iš indukcijos perimantis aposteriorinio įrodymo vidurinis terminas yra šį įrodymą įgalinanti jo submedija. O iš apibrėžimo medijos daikto esminio požymio pažinimą perimantis vidurinis terminas yra apriorinio įrodymo submedija.

Literatūra

¹ Žr. Vytis Valatka, Įrodymas kaip medija scholastinėje mokslo teorijoje. *Logos* 80, 2014, p. 27–34.

² Žr. Vytis Valatka, Apibrėžimas kaip medija scholastinėje mokslo teorijoje. *Logos* 81, 2014, p. 62–69.

- ³ Žr. ten pat, p. 67–68.
- ⁴ Jacobus Ortizius, *In universam Aristotelis Logicam Summula*. Vilnae, 1596, folium [toliau – f.] 169.
- ⁵ Martinus Smiglecius, *Commentaria in Organum Aristotelis* (Vilnae, 1586–1587). Warszawa: Akademia teologii jezuickiej, 1987, zeszyt 1, s. 75; Jacobus Ortizius, f. 170.
- ⁶ Martinus Smiglecius, s. 118, 147; J. Ortizius, f. 187.
- ⁷ T. y. penkių klasikinių juslių.
- ⁸ T. y. bendrosios juslės (*sensus communis*) ir vaizduotės.
- ⁹ Intelektinė specija, arba forma (*species intellectualis*) – pagal tiriamos prigimties (žmogaus, arklio etc.) individualius juslinius vaizdinius sukurtas bendrasis tos prigimties atvaizdas, dėl kurio kaip tik ir vyksta intelektinis minėtosios prigimties supratimas.
- ¹⁰ Jacobus Ortizius, f. 225.
- ¹¹ Tokiu atveju didžioji premisa gaunama atlikus aposteriorinio įrodymo didžiosios premisos konversiją. Svarbu pažymėti, kad konversija atliekama žinant, jog tarp konvertuojamo teiginio subjekto ir predikato yra ekvivalencijos santykis, leidžiantis juos sukeisti vietomis paliekant tą pačią teiginio kiekybę. Pvz., aposteriorinio įrodymo didžioji premisa buvo bendrasis teiginys „Kiekviena galinti juoktis būtybė yra mąstanti būtybė“. Tarp šio teiginio subjekto („galinti juoktis būtybė“) ir predikato („mąstanti būtybė“) yra ekvivalencija, nes tik galinti juoktis būtybė yra mąstanti, ir, atvirkščiai, tik mąstanti būtybė yra juki. Todėl konvertavę minėtąjį bendrąjį teiginį „Kiekviena galinti juoktis būtybė yra mąstanti būtybė“, gauname bendrąjį teiginį „Kiekviena mąstanti būtybė yra galinti juoktis būtybė“, pastarasis kaip tik ir tampa didžiąja apriorinio įrodymo prielaida.
- ¹² Taigi gaunama išvada „Kiekvienas žmogus yra juoktis galinti būtybė“ arba „Kiekvienas žmogus yra galinti verkti būtybė“.
- ¹³ Kita vertus, tą patį esminį predikatą medijuojantis vidurinis apriorinio įrodymo terminas gali sąlygoti ir kurio nors kito, aposterioriniame įrodyme dar nefigūravusio, savybinio požymio pažinimą (pvz., žmogaus galėjimą verkti).